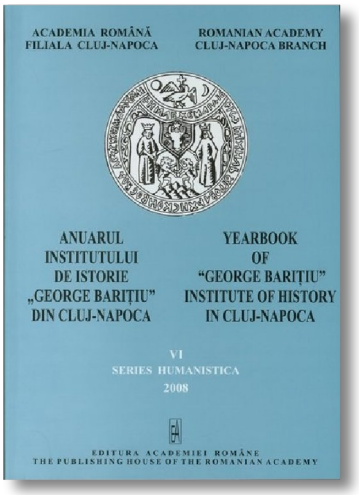

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Riscul întemeiat și caracterul penal al faptei în legislația Republicii Moldova

Alexandru Mariț

How to cite this article:
Mariț, Alexandru (2008) *Riscul întemeiat și caracterul penal al faptei în legislația Republicii Moldova*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 6, pp. 357–368. DOI: 10.5281/zenodo.22965783

© 2008: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

RISCUL ÎNTEMEIAT ŞI CARACTERUL PENAL AL FAPTEI ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru Mariț

Universitatea de Studii Europene, Republica Moldova

Abstract. *In the criminal legislation of the Republic of Moldova from 12.06.2002 as a legislative novelty among the cases that remove the criminal character of the action relating to an infraction new cases less known of this kind were included as the one from article 40 'The well-grounded risk". Or in this scientific approach we are trying to analyze the opportunity, as well as the necessity of this settlement in national criminal legislation. In is mentioned, about this, in article 40 section 1 that: "It is not considered an offence the action, stipulated by the criminal law, that caused injuries to the interests protected by law in the case of the well-grounded risk in order to achieve socially useful goals". Respectively at section 2 it is stipulated: "The risk is considered well-grounded if the socially useful followed goal couldn't be achieved without a certain risk and if the person that acknowledged it took the necessary measures to warn the injuries determination to the interest protected by law". And at section 3 it is foreseen that: "The risk can't be considered well-grounded if it was willingly blended with the danger for person's life or with the danger of bringing about a social or ecological disaster". The same causes find their settlement in an adequate way in the criminal code of the Russian Federation too from January 1, 1997 in articles 38, 41.*

So, the technical-scientific progress is impossible without introducing new technologies, without making experiments in different areas of the human being's activity. In order not to break off the person's activity in different areas – science, technique, medicine, pharmacology, production sphere etc., – a new cause that removes the criminal character of the action was introduced in the criminal legislation: the well-grounded risk.

The notion of risk means an action (inaction) with possible injurious consequences. The evaluation of risk degree expresses the probability of this one to take place, as well as the impact that it can have on social relations.

The professional risk is considered to be justified, if the action committed was unfolding objectively from the information on the facts and circumstances the police worker was possessing, and the legitimitate purpose that wouldn't have included the risk and the police worker, that acknowledged the risk, took all the possible measures to forestall the negative consequences.

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. VI, 2008, p. 357–368

În legislația penală a Republicii Moldova din 12.06.2002, ca o noutate legislativă, printre cazurile de acest gen, care înlătură caracterul penal al faptei infracționale, au fost incluse noi cazuri mai puțin cunoscute cum ar fi, de exemplu, cel de la articolul 40 „Riscul întemeiat".

Aceeaşi cauză îşi găseşte reglementare şi în *Codul penal al Federației Ruse* din 1 ianuarie 1997, la articolul 41.

În acest sens, dacă e să vorbim despre noțiunea de *risc,* trebuie să specificăm că acesta are o profundă relevanță şi la *fundamentul răspunderii civile*, care, de fapt, este o problema centrală a acestei ramuri de drept. Astfel, ea a fost şi este mult discutată în doctrina juridică. Şi de aceea considerăm necesar să facem apel la concepțiile obiective ale răspunderii civile, şi anume, la acelea care au generat *ideea de risc* ca fundament al răspunderii civile. După care, vom încerca să facem corelațiunile de rigoare pentru a fi mai expliciți în expunerile noastre.

Aşadar, analiza evoluției în timp a concepțiilor referitoare la fundamentarea răspunderii civile, cu privire specială la cea delictuală, ne permite să constatăm că, în principiu, ea se întemeiază pe ideea de *culpă, greşeală* sau *vinovăție*.

Concepția potrivit căreia poate fi cenzurată şi sancționată numai o conduită culpabilă a fost, în cursul vremii, rămâne şi astăzi, dominantă în literatura juridică şi în practica înfăptuirii justiției şi totuşi *ideea răspunderii obiective*, *în afară de culpă*, care este una prezentă, a apărut evolutiv, încă de la începutul conturării noțiunii de răspundere în conştiința umană[1].

Aşa după cum se ştie, în *dreptul roman*, răspunderea juridică a apărut la început sub forma *compoziției băneşti voluntare* şi apoi, treptat, a *compoziției băneşti legale*. S-a consacrat astfel, pe plan juridic, răspunderea ca fapt social. Însă, în acele vremuri fundamentul ei era unul obiectiv, aşa încât simpla provocare a unei pagube dădea naştere dreptului la amenda legal stabilită.

Ca urmare a dezvoltării societății romane, apare, destul de curând, o breşă în această concepție. Momentul este marcat de *Legea Aquilia*, care prevedea că răspunderea nu poate fi admisă atunci când se îndreaptă împotriva unor ființe lipsite de rațiune, cum sunt copiii şi nebunii, deoarece ele *nu pot fi în culpă*. Se pun astfel bazele legislative ale răspunderii pentru orice *daună provocată altuia printr-o faptă culpabilă*[2].

În acest fel, se consacră, pentru prima dată, *concepția subiectivă* asupra răspunderii.

În concluzie, cu tot caracterul fragmentar al răspunderii în dreptul roman, culpa, deşi insuficient precizată şi conturată, a fost considerată în frecvente situații fundamentul sau temeiul răspunderii civile.

[1] A se vedea M. Eliescu, *Raportul dintre răspunderea contractuală şi cea delictuală. Problema cumulului celor două responsabilități în dreptul R..P.R.*., „Studii şi Cercetări Juridice", nr. 1, 1963, p. 23.

[2] A se vedea Vl. Hanga, *Drept privat roman,* Bucureşti, Edit. Pedagogică şi Ştiințifică, Bucureşti 1971, p. 398.

În *dreptul Evului Mediu*, concomitent cu receptarea dreptului privat roman, sunt stabilite trainic *bazele concepţiei subiective*, culpa fiind considerată o condiţie indispensabilă a răspunderii civile. Şi aceasta, datorită, mai ales, supremaţiei *dreptului canonic,* când sub influenţa bisericii creştine se generalizează existenţa unei aprecieri morale a celui care a provocat paguba. *Elementul subiectiv al greşelii*, colorată cu ideea religioasă de păcat, devine o condiţie generală a răspunderii civile[3].

Sistemele juridice din *dreptul modern* reţin răspunderea civilă sub o atentă reglementare, pe baza căreia o foarte bogată jurisprudenţă a constituit factorul cel mai important al dezvoltării discursului ştiinţific şi al apariţiei a numeroase teorii asupra acestui subiect, care au cuprins într-o analiza concretă şi amănunţită toate aspectele răspunderii civile, evoluţia şi tendinţele ei.

Astfel, dezvoltarea economică, industrială mai ales, în ritm accelerat de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, cuprinzând şi antrenând noi şi noi domenii, a creat situaţii tot mai diverse care au fost sursa unei vaste jurisprudenţe şi totodată spaţiul social pe terenul căruia s-au verificat veridicitatea şi valabilitatea teoriilor elaborate sau în curs de a fi elaborate. În acest sens, pe drept cuvânt s-a spus: „Dacă revoluţia industrială nu ar fi avut loc, probabil că răspunderea civilă nu ar fi avut un rol atât de important pe care îl are răspunderea civilă în prezent.”[4]

În aceste condiţii, concepţia potrivit căreia angajarea răspunderii civile pe temeiul culpei făptuitorului sau a persoanei răspunzătoare s-a dovedit a fi insuficient de satisfăcătoare şi constituie motivul pentru care unii autori au căutat să construiască noi teorii prin care să explice răspunderea, cel puţin pe un alt temei decât culpa. Astfel, se poate constata că opiniile exprimate se grupează în trei teorii: *teoria răspunderii subiective*, *teoria răspunderii obiective* şi teoria care explică răspunderea civilă pe *un temei mixt*.

Teoria răspunderii subiective. În dreptul modern, în majoritatea ţărilor europene, reglementarea răspunderii civile este cuprinsă în coduri civile[5] sau legi organice. Din analiza dispoziţiilor în materie, rezultă că teoria sau concepţia subiectivă, consacrată încă în dreptul feudal, cuprins legislativ într-un principiu general al răspunderii civile, este considerată, esenţialmente şi fără rezerve, întemeiată pe culpă. Principiul este enunţat terminologic în sensul că orice faptă a omului care provoacă altuia un prejudiciu obligă a-l repara pe acela din a cărui greşeală sau culpă s-a produs.

În concluzie, aşa cum s-a afirmat, potrivit concepţiei subiective, întreaga răspundere civilă se întemeiază pe ideea de culpă sau greşeală, cu precizarea că, în

[3] M. Eliescu, *op. cit.,* p. 12.

[4] A se vedea Tr. Ionaşcu, E.A. Barasch, *Răspunderea civilă delictuală – culpa element necesar al răspunderii,* Revista „Studii şi Cercetări Juridice”, nr. 1, 1970, p. 27–30.

[5] A se vedea I. Albu, *Drept civil. Întroducere în studiul obligaţiilor*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1984, p. 184.

cazul răspunderii delictuale pentru fapta proprie, victima trebuie să dovedească culpa autorului prejudiciului, pe când în celelalte cazuri de răspundere, inclusiv în materie de răspundere contractuală[6], culpa nu trebuie dovedită, ea fiind prezumată[7].

În ceea ce priveşte *teoria răspunderii obiective,* trebuie să menţionăm că ritmul accelerat de dezvoltare economică, rezultatele revoluţiei industriale concretizate în noi mecanisme, maşini, capacităţi de producţie tot mai complexe, instalaţii etc., au făcut ca viaţa şi munca să devină tot mai complex şi greu de conciliat cu grija şi prudenţa necesară pentru a evita accidentele şi primejdiile deosebite ce puteau surveni dintr-o atare activitate. În aceste condiţii, concepţia potrivit căreia răspunderea poate fi angajată numai în măsura existenţei culpei dovedite sau prezumate începe să fie neutralizată treptat, cel puţin în anumite cazuri, de inconvenientele şi dificultăţile sale practice, deoarece decelarea unei atitudini psihice contrare normelor juridice este, în multe situaţii, aproape imposibilă. De asemenea, prezumarea persoanei răspunzătoare a fi în culpa este, adesea, contrar realităţii, profund nedreaptă şi formală. Aşadar, a şi apărut teoria sau concepţia răspunderii obiective care, în diferite variante, bineînţeles, se fundamentează pe alte temeiuri decât cele subiective.

Concepţia răspunderii obiective a fost formulată şi argumentată pentru prima dată în dreptul modern de doctrina germană. Printre temeiurile cu caracter obiectiv propuse pentru explicarea răspunderii civile menţionăm: *principiul cauzalităţii, principiul interesului activ* şi *principiul interesului preponderent,* de asemenea şi *ideea de risc*.

Astfel, ***teoria riscului*** a avut cea mai largă audienţă în cercurile ştiinţifice. În formularea ei s-a pornit de la caracterul periculos al unor acte cauzatoare de prejudicii. În opinia creatorului ei, pot fi considerate periculoase acele acte care creează un risc, riscul producerii unor consecinţe păgubitoare pentru alţii.

Autorul împarte faptele oamenilor în două categorii distincte: *obişnuite* sau *cotidiene* şi *periculoas*e sau ***creatoare de risc***. În ce priveşte faptele obişnuite, autorul poate fi făcut răspunzător numai în măsura în care consecinţele lor dăunătoare sunt o urmare a culpei. Şi dimpotrivă, atunci când consecinţele dăunătoare sunt urmarea unor acte periculoase, creatoare de risc, răspunderea se antrenează ***fără culpă,*** pe temei obiectiv, nefiind necesară această condiţie. S-a susţinut că ar fi acte creatoare de risc, de pildă, supravegherea animalelor, folosirea de prepuşi de către comitenţi, întrebuinţarea unor maşini, instalaţii/vehicule cu dinamism propriu etc.

[6] Liviu Pop, *Drept civil. Teoria generală a obligaţiilor,* ediţia a 2-a, Iaşi, Edit. Fundaţiei „Chemarea", 1996, p. 46.

[7] A se vedea K. Binding, *Die Normen und Hirebbertreldung,* ediţia a 3-a, 1916, p. 232 şi urm.; prima ediţie a apărut în anul 1872. În acelaşi sens, a se vedea G. Venezian, *Dani e risorcimenti fuori dei contratti,* în *Opere giuridiche*, vol. 1, ediţia 1919, p. 41, publicată pentru prima dată în anul 1884 (apud Liviu Pop, *op. cit.*, p. 49.).

În spaţiul *literaturii juridice franceze*, ***teoria riscului*** a fost susţinută, independent de *autorii germani*, încă în ultimii ani ai secolului al XIX-lea.

În această teorie, temeiul răspunderii civile constă în două componente: *principiul interesului activ*, potrivit căruia acela care desfăşoară o activitate în propriul său interes trebuie să suporte consecinţele dăunătoare pe care le antrenează, şi *principiul interesului preponderent*, care înseamnă a proporţionaliza răspunderea în mod echitabil, astfel încât victima să nu rămână prejudiciată, iar persoana răspunzătoare să nu fie expusă riscului de a fi ruinată. Cel de al doilea principiu are rol moderator.

În concepţia acestor autori, răspunderea civilă *nu este o sancţiune, ea constă într-o reparare care are ca finalitate repunerea victimei în situaţia anterioară producerii prejudiciului*. Victima trebuie să fie despăgubită fără a mai fi necesară invocarea culpei persoanei răspunzătoare. Fundamentul răspunderii se afla în ideea de ***risc-profit***; este normal şi conform cu regulile morale ca acela care profită de o activitate să suporte, în schimb, sarcina reparării pagubelor care sunt consecinţele acelei activităţi. Aceasta, deoarece câştigul şi ***riscul*** trebuie să fie reunite în acelaşi patrimoniu. *Ubi emolumentum, ibi onus*.

Teoria a fost restrânsă, la început, doar la sfera activităţilor lucrative. Totuşi ideea ***riscului profit***, relativă doar la activitatea întreprinderilor, este prea îngustă, lăsând la o parte alte acţiuni ale oamenilor. De aceea, s-a susţinut că ar fi vorba de riscul creat; termenul de profit apare, de această dată, într-o accepţiune mai largă, chiar atotcuprinzătoare. Profitul poate consta nu numai într-un *avantaj pecuniar, patrimonial*, ci chiar şi într-un *interes moral*. Astfel, nu are nicio relevanţă faptul că un automobilist a provocat un prejudiciu cuiva, făcând o deplasare pentru un câştig pecuniar ori una de plăcere sau agrement. În această accepţiune largă, ***teoria riscului-profit*** poate fi denumită ***teoria riscului creat***.

O variantă a acestei concepţii este şi ***teoria riscului de activitate***, potrivit căreia acolo unde există autoritatea se află şi ***riscul reparării pagubelor cauzate*** prin activitatea celor subordonaţi. Este cazul comitenţilor şi al altor persoane care încredinţează anumite funcţii altora. Aşadar, răspunderea fără culpă presupune existenţa unor raporturi de autoritate, în cadrul cărora cei care încredinţează funcţii altora au dreptul să dea ordine, dispoziţii şi instrucţiuni celor care desfăşoară activitatea respectivă. Aşa se explică faptul că persoanele care exercită autoritatea vor răspunde pentru prejudiciile provocate prin activitatea altora, activitate pe care o organizează şi o conduc.

Cu toate justificările invocate în supunerea ei, ***teoria riscului***, deşi e de largă audienţă, nu a dus la înlăturarea concepţiei răspunderii subiective întemeiate pe ideea de culpă. De altfel, ea a fost criticată, avându-se în vedere considerente, în primul rând, de ordin moral, consecinţe psihologice, precum şi implicaţii de ordin social-economic[8].

[8] L. Pop, *op. cit.,* p. 50–51. Sinteza acestei critici este preluată de la M. P. Cosmovici, *Drept civil. Drepturi reale. Obligaţii*, Bucureşti, Edit. All Beck, 1998, p. 15–16.

În concluzie, putem spune că ***teoria riscului, în toate variantele sale***, a alimentat o bogată literatură şi o abundentă jurisprudență orientată *în favoarea victimei*, dar a întâmpinat serioase dificultăți în tendința de a convinge şi mai ales în generalizarea acceptării ei ca unic fundament al întregului sistem al răspunderii civile.

În acest sens s-a dovedit că „răspunderea obiectivă, lipsită de semnificație morală, se lovea atât de litera codului, cât şi de exigențele securității dinamice a drepturilor”[9]. Totuşi, influența ***teoriei riscului*** nu a fost şi nici nu este de neglijat, cu atât mai mult cu cât elementele luate în considerare explică regimul special al răspunderii civile în anumite situații, cum ar fi repararea prejudiciilor provocate prin accidente de muncă şi boli profesionale[10].

Sub această formă, *ideea de risc* a fost formulată chiar înaintea civiliştilor, sau, în tot cazul, aproape concomitent şi ***în dreptul penal*** de către En. Ferri, în lucrarea *Sociologia criminale*, care mai recent, în lucrarea *Principii di diritto criminale,* afirmă: „Omul, trăind în societatea de la care primeşte avantajele protecției şi a ajutorului, necesare dezvoltării propriei sale personalități fizice, intelectuale şi morale, trebuie să sufere şi restricțiunile cu sancțiunile lor relative, restricții care asigură acel minimum de disciplină socială fără de care nu este posibilă nicio virtute civică.”[11]

De altfel, despre conceptul de *risc penal,* trebuie să vorbim în coraport cu conceptul de *culpabilitate penală* şi cu acela de *răspundere morală subiectivă* în opoziție cu *răspunderea obiectivă, legală.*

Aşadar, teoria riscului nu a fost primită întru totul nici măcar în cazul răspunderii penale, şi este înlăturată în toate cazurile când răspunderea penală se bazează pe *intenție,* adică *dol*, sau pe *imprudență*, adică *culpă*. Dar ea trebuie recunoscută ca fiind reală în cazurile când cineva este pedepsit pentru faptele săvârşite *fără intenție* sau *dol,* şi, respectiv, *fără imprudență* sau *culpă* ori *vinovăție mixtă*. De exemplu, faptul de a executa fotografii sau de a ridica planuri sau lucrări topografice … etc.[12].

Adică, propriu-zis, pentru asemenea fapte, *elementul moral ar consta în simpla săvârşire voluntară a faptului.* Voluntarietate, spre deosebire de infracțiunile intenționate (*doloase*) sau imprudente (*culpoase*), *presupune că până la proba contrarie, tot ce este săvârşit este însoțit oricum de anumite procese psihice de vinovăție.*

[9] M. Eliescu, *op. cit.,* p. 23.

[10] L. Pop, *op. cit.,* p. 50–51.

[11] Enrico Ferri, *Principii de drept criminal,* vol. II, Bucureşti, 1929**,** p. 238; el formulează în original principiul astfel: „L'uomo è responsabile sempre di ogni suo atto, soltanto perchè e finichè vive in società.”

[12] N. T. Buzea, *Infracțiunea şi culpabilitatea*. *Doctrină, legilație, jurisprudență*, Alba Iulia, Tipografia Sabin-Solomon, 1944, p. 401.

Alţii deduc *vinovăţia* sau *culpa* care să slujească drept temei al responsabilităţii şi pedepsei. De data aceasta, faptul sau *cauza juridică* a imprudenţei culpabile ar rezulta fie din *caracterul moral, deficitar* al autorului, fie din împrejurarea că individul sau contravenientul, trăind în societatea de la care primeşte atâtea avantaje, are datoria să se instruiască asupra datoriilor sociale, ca membru al societăţii, să ştie condiţiile fixate pentru buna convenţuire în societate şi să se adapteze lor, iar, dacă nu o face, înseamnă că a *neglijat* a se instrui asupra lor. Adică, propriu-zis, această vină sau culpă este presupusă ca existând în mod absolut, pentru că ea *nu trebuie nici dovedită* şi *nici combătută*; or, după cum se zice în ştiinţa dreptului, ea este o *prezumţie juris et de jure.*

După alţii însă, răspunderea ar fi *neutră, adică străină elementului psihic*, baza ei juridică ar fi *obiectivă şi legală,* în sensul că ea se naşte din obligaţiunea generală ce o are individul de a se conforma, în viaţă, regulilor stabilite în societate, precum şi din faptul că atunci când nesocoteşte această datorie socială, generală şi obiectivă, el trebuie să sufere consecinţele acţiunii sale, independent de orice idee de dol, adică de intenţie sau imprudenţă. După unele păreri, încălcările ar fi *infracţiuni de fapt, infracţiuni pur materiale* (*factum pro dolo accipitur*), în care judecătorul are doar obligaţia să constate existenţa faptului, caracterul antijuridic penal al urmărilor produse, precum şi raportul de cauzalitate materială dintre autor şi faptă şi, pe baza acestor constatări, să stabilească responsabilitatea, fără a se preocupa de caracterul infractorului sau de faptul că autorul a neglijat a se instrui asupra datoriilor sale sociale. Astfel autorul trebuie să răspundă, în toate cazurile şi orice s-ar întâmpla, să *rişte*[13].

În acest sens, o formulare juridică a teoriei privitoare la faptele apreciate ca fiind nici intenţionate şi nici imprudente a fost expusă de A. Rocco, ministrul italian al Justiţiei, cu ocazia dezbaterilor ce au avut loc în cadrul comisiei parlamentare asupra acestei chestiuni. El a spus că, la faptele contravenţionale, fiecare trebuie să răspundă de acţiunea sau de omisiunea sa voluntară. Regula aceasta este valabilă pentru toate infracţiunile, *cu deosebirea că, la delicte*, nu este suficient a se vedea dacă acţiunea sau inacţiunea este una conştientă şi voluntară, ci mai trebuie a se vedea şi dacă rezultatul, dăunător sau periculos, a fost voit sau nu, prevăzut sau nu în cazul când era previzibil sau nu, şi a stabili astfel dacă este un dol sau o intenţie ori o culpă, fiindcă aceste elemente nu au raport cu acţiunea sau inacţiunea a cărei cauză sau rezultat s-a produs. Raportul se impune odată cu rezultatul însuşi, care constituie efectul acţiunii sau al omisiunii, pe când, la contravenţii, această a doua cercetare (referitoare la înţelegerea sau voinţa liberă sau previzibilitatea rezultatului) nu este necesară.

Aşadar, după cum rezultă din susţinerile expuse, la aceste tipuri de fapte infracţionale, numite odinioară contravenţii, constatarea voinţei nu poate fi diferită de aceea a delictelor, decât *pentru contravenţii, sunt suficiente conştiinţa şi voinţa acţiunii sau omisiunii, fără să mai fie nevoie de alte cercetări.*

[13] *Ibidem.*

Astfel, a vorbi despre *risc*, ca *izvor de responsabilitate penală*, pare un *non sens juridic*. Cu toate acestea, aşa după cum s-a apreciat, există cazuri când autorul unui fapt penal este pedepsit, chiar dacă faptul comis nu este săvârşit nici cu intenție (dol), nici din imprudență (culpă). Sau, propriu-zis în asemenea situații, răspunderea se naşte din ceea ce doctrinarii vechi numeau *casus.*

În sens larg, *întâmplarea* sau *ideea de risc*, aşa după cum s-a arătat, este mai familiară dreptului privat în cadrul căruia am schițat doar câteva crâmpeie ale evoluției problemei.

Riscul în dreptul privat se poate prezenta sub două aspecte. Unul este acela când cel ce se obligă ***îşi asumă răspunderea şi pentru cazuri străine de fapta lui***, cazuri care, fără o asemenea asumare, l-ar exonera de obligație. Al doilea este acela când ***cineva răspunde de un fapt al său, fără ca să fie, sub vreo formă oarecare, legală şi explicită, vinovat,*** şi deci, ținut să răspundă.

În dreptul penal, interesează mai mult forma a doua.

Aşadar, *riscul* este denumirea *răspunderii obiective,* opusă *răspunderii morale*. Ca să se ajungă la noțiunea de risc şi la acceptarea riscului în drept, s-a produs, cum bine spune prof. Josserand, o revoluție, nu o evoluție.

Astfel încât, noțiunea de risc nu este o creațiune teoretică a ştiinței juridice, ci este una născută din transformările produse în condițiile vieții social-economice.

În dreptul penal, după cum se ştie, există un principiu, acela *că nimeni nu răspunde decât dacă este vinovat*, adică în baza proceselor psihice existente la comiterea infracțiunii, cum ar fi cele ale intenției (dol) sau ale imprudenței (culpa) ori ale intenției depăşite sau a vinovăției mixte.

Prin abatere de la acest principiu, s-a admis că cineva poate fi răspunzător şi „fără a fi vinovat", evident, fără o vină precisă şi dovedită. Excepția aceasta s-a inspirat din formula juridică dată dreptului de juriştii romani, care au susținut că, prin dreptul său, *neminem taedere potest.* Din această formulă au reieşit, mai întâi, *teoria abuzului de drept,* mai apoi *teoria riscului,* pe care autorul menționat o prezintă ca fiind *la grande vedette du droit civil mondial.*

Pentru a analiza ideea de risc, ca izvor de responsabilitate, doctrina şi jurisprudența au recurs la mai multe alte creațiuni juridice; dar, dintre toate, vom menționa numai pe aceea pe care juristul francez Saleilles, cunoscut prin excelenta sa lucrare *L`individualisation de la peine,* a mai numit-o şi riscul profesional (*risque professionel)* în care arată că un lucrător care a accidentat fără vina sa, se obligă pe drept la reparație, din partea patronului, fără a mai fi nevoie de dovedirea vreunei *vine* sau *culpă active* din partea acestuia.

Astfel, i se pune în sarcină şi i se presupune o *culpă negativă,* fără să fie nevoie a se arăta care ar putea fi aceea. Şi se face aplicațiunea *principiului de echitate*, cuprins în cunoscuta formulă *ubi emolumentum ibi onus.* Cine are beneficiul unei întreprinderi trebuie să aibă şi riscul ei, adică neajunsurile, pagubele ei.

În acest sens, reputatul autor român George Antoniu, în una din secțiunile lucrării sale *Vinovăția penală,* se referă la „răspunderea penală fără vinovăție". Autorul menționează că doar în situații de excepție şi ca reziduuri ale formelor de

răspundere arhaică, există în unele legislaţii şi o răspundere bazată exclusiv pe legătura de cauzalitate, adică o răspundere indiferentă de existenţa vreunei forme de vinovăţie; aceasta constituie *răspunderea penală obiectivă*.

Răspunderea obiectivă poate fi *ocultă,* atunci cînd organele judiciare golesc orice conţinut de *formele vinovăţiei* sau le transformă în simple *etichete,* fără o analiză temeinică a proceselor psihice ce stau la baza lor.

O formă de manifestare a acestei răspunderi obiective oculte este şi folosirea până la exces a prezumţiei de dol şi culpă (*dolus ex re; culpa in re ipsa*).

Astfel, autorul menţionat afirmă că pot fi considerate forme de răspundere obiectivă ocultă şi cazurile când înlăturarea oricărei evaluări a proceselor subiective este motivată cu argumentul că agentul, dacă a avut iniţial o conduită ilicită, trebuie să răspundă pentru toate urmările, chiar dacă acestea au fost unele fortuite *(qui verari in re illicita respondit etiarn pro casu)* sau dacă rezultatul este consecinţa acţiunii mai multor persoane, fără să se poată stabili care dintre ele este autorul, caz în care răspunderea va reveni tuturor participanţilor[14].

În aceeaşi lucrare, G. Antoniu mai arată că unii autori mai noi (H. Hart) consideră că răspunderea obiectivă poate juca totuşi un rol important în prevenirea faptelor ilicite; pe această linie de gândire s-a subliniat faptul că, în cazul infracţiunilor minore, răspunderea obiectivă simplifică probaţiunea, evită complicaţiile procedurale … etc., mai ales în legislaţiile care vădesc un simţ practic deosebit (de exemplu, legislaţia anglo-saxonă) în care răspunderea obiectivă este folosită frecvent, îndeosebi în cazul unor incriminări de larg interes, cum ar fi cele în materie sanitară, economică, comercială ori în legătură cu apărarea mediului, posesia de arme etc.

Şi în legislaţia penală franceză, chiar dacă numai cu titlu de excepţie, se admite, de asemenea, posibilitatea unei răspunderi penale obiective. Astfel, jurisprudenţa franceză afirmă că, în cazul delictelor prevăzute cu pedepse reduse (amendă poliţienească), denumite delicte-contravenţii, este suficientă constatarea că autorul a comis cu voinţă fapta respectivă, fără a fi nevoie, ca Ministerul Public să se probeze, culpa autorului. Asemenea soluţii s-au pronunţat în delictele din domeniul vânătorii apelor şi păşunilor, în cazul delictelor vamale, de transport rutier ş.a.

În legislaţia penală italiană, *răspunderea obiectivă* este prevăzută explicit la art. 42 al. 2, care permite tragerea la răspundere a agentului numai pentru rezultatul provocat de acţiunea sau omisiunea săvârşită.

De asemenea, în practica judiciară a instanţelor nord-americane există instituţia *strict liability*, care înseamnă răspunderea independentă de *mens rea* (vinovăţie)[15].

[14] George Antoniu, *Vinovăţia penală,* Bucureşti, Edit. Academiei Române, 1995, p. 191.
[15] *Ibidem,* p. 193–194.

Aşadar, revenind asupra problemei puse iniţial în discuţie, trebuie să menţionăm că progresul tehnico-ştiinţific este imposibil fără a introduce noi tehnologii, fără a realiza experimente în diferite domenii ale activităţii fiinţei umane, pentru a nu frâna activitatea persoanei în diferite domenii – ştiinţă, tehnică, medicină, farmacologie, sfera de producere etc.

Însă, în viziunea noastră, toate acestea îşi găsesc sau, eventual, şi-ar putea găsi relevanţă, fără a fi în detrimentul drepturilor şi intereselor legistime ale aşa-zişilor „infractori prezumaţi". Oricum, chiar şi atunci când complexitatea raporturilor sociale evoluează şi se amplifică, trebuie găsite şi stabilite anumite limite de echilibru între interesele generale cât şi cele individuale. Or, în viziunea noastră, un aspect justificativ, dar şi limitativ, pentru recunoaşterea făţişă a răspunderii penale obiective, aceasta, la rândul său, edictată uneori de anumite raţiuni şi situaţii justificative, l-ar constitui recunoaşterea riscului întemeiat, ca un caz care înlătură caracterul penal al faptei.

Pe cale de consecinţă sau ca urmare a celor relatate, vom încerca să arătăm şi să argumentăm necesitatea şi raţionalizarea conceptului de ***risc întemeiat.***

În legislaţia penală a Republicii Moldova a fost introdusă o nouă cauză care înlătură caracterul penal al faptei: ***riscul întemeiat***. Astfel, la art. 40 alin. 1, *Cod penal al Republicii Moldova* la alin. 1 se menţionează: „ *Nu constituie infracţiune fapta, prevăzută de legea penală, care a cauzat daune intereselor ocrotite de lege în cazul riscului întemeiat pentru realizarea scopurilor socialmente utile."* Respectiv, la alin. 2 se prevede: „*Riscul se consideră întemeiat dacă scopul socialmente util urmărit nu a putut fi realizat fără un anumit risc şi dacă persoana care l-a admis a luat măsurile necesare pentru a preveni cauzarea de daune intereselor ocrotite de lege."* Iar la alin. 3 se stipulează că „*Riscul nu poate fi considerat întemeiat dacă era cu bună-ştiinţă îmbinat cu pericolul pentru viaţa persoanei sau cu pericolul provocării unui dezastru ecologic ori social."*

Astfel, noţiunea de *risc* semnifică o acţiune (inacţiune) cu posibile consecinţe dăunătoare. Evaluarea gradului de risc exprimă probabilitatea acestuia de a se produce, precum şi impactul pe care îl poate avea asupra relaţiilor sociale[16].

Riscul profesional este considerat justificat, dacă acţiunea săvârşită decurge în mod obiectiv din informaţia asupra faptelor şi circumstanţelor de care dispunea colaboratorul poliţiei, scopul legitim nu putea fi realizat prin acţiuni ce nu ar fi implicat riscul, iar colaboratorul poliţiei, care a admis riscul, a luat toate măsurile posibile pentru a preîntâmpina consecinţele negative[17].

[16] A. Barbăneagră, V. Berliba, M. Bârgău, A. Borodac, V. Bujor, T. Carpov, M. Gheorghiţă, C. Gurschi, M. Laşcu, T. Popovici, V. Ţaulean, Gh. Ulianovschi, X. Ulianovschi, *Codul penal al Republicii Moldova* (cu modificările aduse până la 8 august 2003 prin *Legea* nr. 211-XV din 29.05.2003, „M.Of. al Republicii Moldova", nr. 116–120 din 13.06.2003). *Comentariul,* Edit. ARC, Chişinău, 2003, p. 111.

[17] A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi, V. Holban, T.Popovici, G. Ulianovschi, X. Ulianovschi, N. Ursu, *Codul penal comentat şi adnotat,* Chişinău, Edit. Cartier juridic, 2005, p.79.

Aşa cum s-a arătat, progresul tehnico-ştiinţific este imposibil fără a introduce noi tehnologii, fără a realiza experimente în diferite domenii ale activităţii fiinţei umane. Pentru a nu frâna activitatea persoanei în diferite domenii: ştiinţă, tehnică, medicină, farmacologie etc., în legislaţia penală a Republicii Moldova a fost introdusă o nouă cauză care înlătură caracterul penal al faptei: riscul întemeiat. În viziunea noastră, aceasta este necesară tocmai ca o raţionalizare, pe de o parte, a reglementării juridice a unor rapoturi sociale cu un caracter specific, pe de altă parte pentru a se limita acceptarea situaţiilor de fapt cărora li s-ar putea atribui sau imputa într-un mod execsiv o responabilitate obiectivă.

În acest sens, riscul se consideră întemeiat şi are un efect exonerativ de răspundere penală dacă îndeplineşte următoarele condiţii:

• ***scopul social-util*** nu putea fi atins fără acţiunile (inacţiunile) însoţite de risc;

• persoana care a riscat ***a întreprins toate măsurile pentru a nu leza interesele şi valorile*** sociale ocrotite de legea penală[18].

Prin ***existenţa unui scop social-util*** se înţelege faptul că persoana acţionează în condiţiile *unui risc, nu pur şi simplu* pentru atingerea unui scop oarecare (de exemplu, îmbogăţirea proprie), ci pentru *ca riscul dat să aducă un beneficiu*, un folos întregii societăţi (de exemplu, obţinerea unui medicament contra unei maladii răspândite).

Iar prin ***realizarea acţiunilor cu scopul de a preîntâmpina apariţia daunei*** se înţelege faptul că persoana în cauză este obligată, în primul rând, *să întreprindă măsuri*, iar în al doilea rând *acestea trebuie să fie suficiente*. De pildă, începând lucrările la un experiment ştiinţific, persoana este obligată să execute şi să respecte toate regulile privind tehnica securităţii, diferite instrucţiuni ce ţin de domeniul dat, să obţină permisiunea respectivă, precum şi să atragă atenţia asupra eventualelor posibilităţi de apariţie a unor daune în cazul insuccesului experimentului.

Pe lîngă condiţiile enumerate, unii autori mai remarcă şi ***întreprinderea unor acţiuni forţate***[19]. Pentru atingerea scopului social-util urmărit, riscul a fost o faptă forţată, întrucât ***în alt mod nu s-a putut acţiona***. Persoana în cauză trebuie să-şi dea seama că atingerea scopului urmărit este imposibilă în alt mod. Dacă persoana îşi dă seama că poate ajunge la ceea ce doreşte şi prin alte mijloace care nu ţin de *riscul întemeiat*, atunci, în cazul în care sunt provocate anumite daune, persoana în cauză urmează să răspundă penal.

Totodată, *riscul întemeiat* înlătură răspunderea penală pentru dauna cauzată intereselor şi valorilor ocrotite numai în cazul în care persoana care a riscat ***nu a avut la dispoziţie nicio altă cale*** de a atinge scopul social util.

Astfel, riscul se consideră neîntemeiat dacă:

• era cu *bunăştiinţă îmbinat cu primejdia pentru viaţa unei persoane*;

[18] Stela Botnaru, Alina Şavga, Vladimir Grosu, Mariana Grama, *Drept penal, parte generală,* Chişinău, Edit. Cartier Juridic, 2005, p. 328.

[19] Alexandru Borodac, Marin Gherman, Nicuşor Maldea, Corina Titiana Aldea, Mona Mirela Costa, Viviana Stiuj, *Manual de drept penal. Parte generală,* Chişinău, f.e., 2005, p. 294.

• conținea *amenințarea de a provoca un dezastru ecologic*;

• conținea *amenințarea de a provoca un dezastru social*;

• *scopul social-util putea fi atins prin alte mijloace şi acțiuni*, care nu presupuneau risc;

• persoana care a riscat *nu a luat toate măsurile pentru a proteja interesele şi valorile ocrotite de legea penală*;

• persoana *a riscat pentru a-şi atinge scopurile personale*.

Legea (nr. 416-XII din 18.12.1990) *cu privire la poliție* defineşte noțiunea de *risc profesional* care, în viziunea autorilor naționali, constituie o formă a riscului întemeiat. Conform prevederilor art. 33 al acestei legi, nu constituie infracțiune acțiunea colaboratorului de poliție care a fost săvârşită într-o situație ***de risc profesional justificat***, deşi aceasta are semnele acțiunilor pentru care este prevăzută răspunderea penală.

În ceea ce priveşte *riscul profesional*, în doctrina dreptului penal moldovean[20] s-a apreciat că este considerat *justificat*, dacă acțiunea săvârşită decurge în mod obiectiv din informația asupra faptelor şi circumstanțelor de care dispunea colaboratorul poliției, iar scopul legitim nu putea fi realizat prin acțiuni ce nu ar fi implicat riscul, iar colaboratorul poliției, care a admis riscul, a luat toate măsurile posibile pentru a preîntâmpina consecințele negative.

Aşadar, acțiunile însoțite de un anumit risc în care nu există siguranța că nu va fi cauzată o anumită daună sunt capabile să asigure atingerea scopului urmărit, dar pot avea drept rezultat săvârşirea unor fapte care vor atenta la interesele personale sau publice ocrotite de legea penală[21].

Astfel, riscul trebuie apreciat ca fiind o cauză care ar exclude caracterul penal al faptei, şi repectiv fapta să fie totuşi comisă cu un anumit risc, să fie întemeiat.

Ca o sinteză a tuturor celor menționate, credem că o asemenea abordare a problemei este una echitabilă, dar şi rațională. Astfel, acceptarea unui asemenea caz exonerator de imputabilitate penală sau, mai bine zis, prin care s-ar înlătura caracterul penal al faptei, constituie un aspect de rezolvare a problemelor şi a disputelor expuse, cel puțin parțial. Totodată, în accepțiunea noastră ar putea chiar reprezenta un progres al gândirii juridice contemporane.

[20] Stela Botnaru ş.a., *op. cit*., p. 328.
[21] Alexandru Borodac ş.a., *op. cit*., p. 294.